

Poole võrra, poole rohkem, poole võrra rohkem

Sirje Mäearu

Pealkirjas nimetatud väljendite *poole võrra* (*suurendama, vähen-dama* vm), *poole rohkem/vähem* ja *poole võrra rohkem/vähem*¹ puhul on küsimuskohaks see, mis tehet arvutamisel rakendada: kas liitmist-lahutamist või korrutamist-jagamist.

Arvsõnal **pool** on mitu tähendust. „Eesti keele seletava sõnaraamatu“ järgi tähendab see üht kahendikku (nt *kaks ja pool*), samuti hulgalt või koguselt üht kahendikku tervikust (nt *pool liitrit* = 0,5 liitrit, *pool tosinat* = $\frac{1}{2} \times 12 = 6$). Lisaks on sel sõnal üldkeeles tähendus 'millegagi võrreldes kaks korda (suurem, väiksem vms)', nt *Poiss on teistest poole noorem*; *Kiirust suurendati poole võrra* 'kaks korda' (seletava sõnaraamatu näited); *Müts maksis poole rohkem kui kindad, kinnastest poole rohkem, müts oli poole kallim* '(kaks korda)' (ÕS 2013 näide).

Sõna **korda** koos arvsõnaga osutab võrdlevalt millegi suurenemise või vähenemise astmele ning arvutamisel tuleb rakendada **korrutamist või jagamist**. Nt kolm korda suurem – tuleb kolmega korrutada, kolm korda väiksem – tuleb kolmega jagada.

Sõna **võrra** tähendab 'mingi osa või üksuse ulatuses' ning *võrra*-konstruktsioonide puhul saab matemaatikas tehe olla **liitmine või lahutamine**, mitte korrutamine-jagamine². Näiteks kui

¹ Samuti teised: *poole suurem/väiksem*, *poole kallim/odavam* jne ning *poole võrra suurem/väiksem*, *poole võrra kallim/odavam* jne.

² Küsimusi – vastuseid. – Keel ja Kirjandus 1960, nr 2, lk 107: „Matemaatikas tehakse suurendamisel ja vähendamisel vahet väljendite „teatav arv korda“ ja „teatava arvu võrra“ vahel vastavalt sellele, kas arvusid tuleb korrutada ja jagada või liita ja lahutada (suurendame kolm korda = korrutame kolmega; vähendame kaks korda = jagame kahega; suurendame kolme võrra = liidame kolm; vähendame kahe võrra = lahutame kaks).“

töötajate arv suureneb 10 võrra, tuleb olemasolevale töötajate hulgale liita 10, vastupidisel juhul (kui töötajate arv väheneb 10 võrra) tuleb olemasolevast hulgast lahutada 10. Murdarvude (*kahendik, kolmandik, neljandik* jne) puhul tuleb esmalt leida murdarv tervikust ning saadud vastus liita algsummale või lahutada sellest. Näiteks ülesande „Kui töötajate arvu suurendati *neljandiku võrra*, palju siis töötajaid on?“ vastus on töötajate arv + $\frac{1}{4}$ töötajate arvust. Kui töötajate arv oli näiteks 20, siis $20 + (\frac{1}{4} \times 20) = 20 + 5 = 25$.

poole võrra

Nagu eespool nägime, on fraasil *poole võrra* üldkeeles kujunenud teine tähendus kui *võrra*-tarindel matemaatikas üldiselt. Vaatame töötajate-ülesande peal, milliseks kujuneb lahendus vähendamise ja suurendamise korral, kui *poole võrra* tähendab 'kahendiku võrra' ja 'kaks korda'.

A. VÄHENDAMINE

1) *poole võrra = kahendiku võrra*

Ülesande „Kui töötajate arvu *vähendati* kahendiku võrra, palju siis töötajaid on?“ lahendamiseks tuleb teha lahutustehe: $20 - (\frac{1}{2} \times 20) = 20 - 10 = 10$.

2) *poole võrra = kaks korda*

Ülesande „Kui töötajate arvu *vähendati* kaks korda, palju siis töötajaid on?“ lahendamiseks tuleb teha jagamistehe: $20 : 2 = 10$.

Võrreldes saadud tulemusi, näeme, et vähendamise korral on lahutamise- ja jagamistehte vastus sama: *kahendiku võrra = kaks korda*. Selle tõttu ei selgu valitud tehe (tulemuse seisukohast pole see ka tähtis) ja fraasi *poole võrra* tähendus isegi siis, kui alg- ja lõppväärtus on antud.

B. SUURENDAMINE

1) *poole võrra = kahendiku võrra*

Ülesande „Kui töötajate arvu *suurendati* kahendiku võrra, palju siis töötajaid on?“ lahendamiseks tuleb teha liitmistehe: $20 + (\frac{1}{2} \times 20) = 20 + 10 = 30$. Liitmist on rakendatud järgmistes võrgust leitud näidetes.

- Rakvere Lihakombinaat suurendas *poole võrra* kasumit – Rakvere Lihakombinaadi kolme kuu konsolideeritud ja auditeerimata kasum oli 10,3 miljonit krooni, mis on 56 protsenti enam kui eelmise aasta samal perioodil.
- Samamoodi kasvas *poole võrra* ka puhaskasum 219 000 euroolt 344 000 euroni.

2) *poole võrra = kaks korda*

Ülesande „Kui töötajate arvu *suurendati* kaks korda³, palju siis töötajaid on?“ lahendamiseks tuleb teha korrutamistehe: $20 \times 2 = 40$. Korrutamist on rakendatud järgmistes näidetes.

- 2005. aasta alguses jõustus Valga linnavolikogu otsus, mille kohaselt suurendatakse ravikindlustusega hõlmamata isikutele arstiabi osutamiseks perearstidele eraldatavat pearaha aastas *poole võrra* ehk 32-lt 64 kroonile.
- Pristise 1998. aasta käive oli 32 miljonit krooni, mullu kasvas see rohkem kui *poole võrra*, jõudes 66 miljonini.

Suurendamise korral on liitmistehte vastus teistsugune kui korrutamistehtel ning üldkeelse *poole võrra* 'kaks korda' ja matemaatilise *poole võrra* 'kahendiku võrra' tähendus ei kattu.

Segaduse tõttu fraasi *poole võrra* tähenduse ümber on soovitatav kasutada selle asemel muud sõnastust. ÕS 2013 toob näite

³ Arvatud on sedagi, et „kaks korda“ võib jääda üldkeeles ebaselgeks, kuna võib märkida ka 'kahel korral', vt Keel ja Kirjandus 1960, nr 2, lk 107.

VÄHENDAMISE kohta, õpetades, et töötajate arvu sobib vähendada **poole peale** (mitte: poole võrra). Võimalikud asendusvariandid oleksid ka **kaks korda** ja **50%** (nagu eespool nägime, on jagamise ja lahutamise tulemus sama). SUURENDAMISE korral oleneks sobiv sõnastus tähendusest, sest tulemus on erinev: töötajate arvu suurendati 1) **kahendiku võrra** ehk **50%**; 2) **kaks korda** ehk **100%** (mitte: poole võrra).

poole rohkem/vähem

Üldkeeles tähendab *poole rohkem/vähem* enamasti sama mis matemaatikas *kaks korda rohkem/vähem*. Vt nt ÕS 2013 artikkel „pool“ 1.: *Müts maksis poole rohkem kui kindad, kinnastest poole rohkem, müts oli poole kallim* '(kaks korda)'. Vaatame näiteid elust.

- Kui 1993. aastal tekkis iga inimese kohta – rinnalapsed ja raugad kaasa arvatud – vaid 221 kilo olmejäätmeid, siis kuus aastat hiljem juba ligi *poole rohkem* ehk 393 kilo.
- Eestile järgnes Sloveenia, kus see näitaja oli 2009. aastal üle *poole väiksem* (Eesti 0,39%, Sloveenia 0,15%).

Samas on näiteid ka selle kohta, kus muutus pole suurendamise korral 100%, vaid 50%.

- Bigbanki kasumikasv *poole suurem* – Bigbanki grupp teenis 2013. aastal 10,8 miljonit eurot kasumit, mida on 53,6% rohkem kui aasta varem.

Fraasi *poole rohkem/vähem* tähendust '50% rohkem/vähem' võivad toetada teised analoogsed hulgafrasiga tarindid (nt *kaks rohkem, veerandi vähem*, vt näiteid allpool). Kui fraasiks on *üks rohkem/vähem*, võib see lause ehitusest tingituna saada omastavas käändes kuju *ühe rohkem/vähem*, nt *Mai korjas ühe (lille) rohkem*. Muud täisarvud jäävad pigem nimetavasse, v.a juhul, kui fraasi laiendab eessõna, nagu *üle, alla*. Omastava käände

vormis esinevad harilikult murdarvud, sh *veerand* ja *kolmveerand* (lause ehitus või öeldiseks olev tegusõna võib siiski tingida ka nimetava). Nende hulka sobiks ka *pool*⁴. Arvutamisel raken-datakse liitmist või lahutamist.

- Kui jaanuaris registreeriti 1970 sõidukit, siis veebruaris ainult *kaks rohkem*.
- Kokku osales tänavuses sarjas 571 noort, mis on siiski üle *saja vähem* kui mullu.
- Töötuid jäi aastaga arvele ligi *veerand vähem*.
- Sama töö eest julgeb mees naisega võrreldes keskmiselt *kuuendiku rohkem* palka küsida.
- Samas vanuses naise on *kolmandik rohkem*.
- Riias on toidukorv pea *viieendiku kallim* kui Tallinnas.

Täpsust nõudvates tekstides võiks segaduse vältimiseks kasutada suurendamise korral väljendi *poole rohkem* asemel selgemat sõnastust – olenevalt sisust kas **kaks korda** ehk **100% rohkem** või **50% rohkem**.

poole võrra rohkem/vähem

Fraasi „teatava arvu võrra rohkem/vähem“ korral on tehteks liitmine või lahutamine. Fraasi sisu ei muutu, kui sõna *võrra* sellest välja jätta.

- Tänavu saab teenetemärgi 99 inimest ehk *kahe võrra rohkem* kui mullu ~ .. *kaks rohkem*
- Varavastaseid kuritegusid registreeris politsei esimesel poolaastal *saja võrra rohkem* kui mullu (vastavalt 327 ja 430 kuritegu) ~ .. *sada rohkem*

⁴ Paistab, et murdarvulise väljenduse korral on *pool* sellistes keelendites nii kinnistunud, et teist võimalust, sõna *kahendik*, peaaegu ei kasutatagi.

- Eesti naised teenivad meestest ligi *veerandi võrra vähem* ~ .. ligi *veerandi vähem*
- Estonian Airi uue juhi Jan Palmeri kuupalk on *kolmandiku võrra väiksem* kui senisel juhil Tero Taskilal ~ .. *kolmandiku väiksem*
- Võrreldes mullusega on toiduteravili Eestis keskmiselt *kümnendiku võrra kallim* ~ .. *kümnendiku kallim*

Niisamuti nagu on segadust eespool käsitletud fraasidega *poole võrra* ja *poole rohkem/vähem*, põhjustab arusaamatusi ka *poole võrra rohkem/vähem*, mis tähendab harilikult '50% rohkem/vähem' ja harvem 'kaks korda rohkem/vähem'. Vähendamise korral tulemustes vahet pole, tähenduslik erinevus ilmneb suurendamise korral. Vaatame jälle näiteid.

- Raske tervisekahjustuse tõel sai mullu 749 töötajat, mis on üle *poole võrra rohkem* kui üle-eelmisel aastal (496 juhtumit). [Muutus on u 50%.]
- Kaks aastat tagasi – 1998. aastal – oli pessimistlikke hinnanguid *poole võrra rohkem* (45%).
- Ka börsisüsteemi päevakäive oli Norma aktsiatehingu tõttu rekordiline – 178,8 miljonit krooni ehk enam kui *poole võrra suurem* senisest 114,7 miljoni krooni suurusest käiberekordist. [Muutus on u 50%.]
- Selle aasta lõikusest toodetud jahu on aga mullusest pea *poole võrra kallim*. Eesti suurim jahumüüja ja -tootja AS Tartu Veski tõstis 15. augustil hindu kuni 40%.
- Õli valab tulle mõõdukast Eiki Nestori väide, et tegelikult oleks esimese lapse toetusraha võimalik tõsta *poole võrra rohkem*, 150 kroonilt 300 kroonile. [Muutus on kahekordne ehk 100%.]

ÕS 2013 õpetab VÄHENDAMISE näites kasutama lühemat, *võrra-sõnata* fraasi: töötajaid on **poole vähem** (mitte: *poole võrra vähem*). Võimalik sõnastus oleks ka **50% vähem** (või **kaks korda vähem**, sest tulemus on lahutamise ja jagamise korral sama). SUURENDAMISE korral võib mõnikord sobida **poole roh-**

kem (mitte: poole võrra rohkem), aga ühemõttelisem väljendus oleks sisu järgi kas **kaks korda** ehk **100% rohkem** või **50% rohkem**.

Kokkuvõtteks. Täpsust nõudvate tekstide koostamisel tuleks meeles pidada, et fraasi „teatava arvu võrra“ korral tuleb teha liitmis- või lahutamistehe, fraasi „teatav arv korda“ korral aga korrutamise- või jagamistehe. Fraaside „poole võrra“, „poole rohkem/vähem“ ja „poole võrra rohkem/vähem“ asemel võiks, kui tähendus kontekstist ei selgu, kasutada selgemaid väljendeid – nagu eespool näidatud.